

MALİ ANALİSTLERİN ORTAK BİR SORUNU: ULUSLARARASI HESAPLARIN KIYASLANMASI

Hakkı Y. SOYDAN*

Muhasebenin bir ihtisas alanı olan mali analiz işlemleri, çok uluslu şirketlerin faaliyetlerine bağlı olarak uluslararası nitelik kazanmıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak mali analistlerin günümüzde karşılaştıkları sorunlardan biri; farklı ülkelerde yayınlanan mali tabloların analizinde değişik standart ve düzenlemelerle karşılaşmalarıdır. Bu zorlukların giderilmesi yönünde yapılan çalışmalar ise çok yavaş bir tempoda sürmektedir.

MUHASEBE İLKE VE UYGULAMALARI YÖNÜNDEN KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

Çok uluslu şirketler grubu içinde yer alan bağlı şirketlerin buldukları ülkelerdeki farklı koşullar sonucu mali tablolar farklı biçimlerde düzenlenmektedir. Bu tür farklı uygulamalar ise özellikle mali analistlere bir takım zorluklar çıkarmaktadır.

Bu konuda yapılan bir araştırmada¹, biri Amerika'da, dördü Avrupa'da bulunan kimya firmalarının mali raporları incelendikten sonra şu sonuçlara varılmıştır. Uluslararası hesaplardaki terminoloji farkının bilincinde olan bir mali analist Avrupa'daki şirketlerin tablolarından daha sağlıklı sonuçlar çıkarmıştır. Gerçi aynı araştırmaya göre gerek Avrupa gerekse Amerikan mali tablolarında analisti darboğaza sokacak kadar büyük bir fark olmadığı da ifade edilmektedir.

Çok uluslu şirketlerde yapılan mali analizlerin doğruluğu büyük ölçüde mali tablolarda yer alan ekonomik değerlerin ayrıntılı bilgi vermesiyle ilgilidir. Tablolarda yer alan hesaplar ve dipnotların işletme ile ilgili ayrıntılı bilgi vermesi gerekir. Bunun dışında bağlı şirketlerin her dönem, aynı muhasebe ilkelerine bağlı kalarak rapor düzenlemeleri gerekir. Sözü edilen muhasebe ilkelerinin genel kabul görmüş olması lazımdır.

* Doç. Dr.; U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Most (1964).

Mali analistin işini kolaylaştırabilecek bir husus ise çalışma yaptığı firmalardan ek bilgi talep etmesidir. Bu talep çeşitli biçimlerde gerçekleştirilebilir. Anket düzenleme yoluyla² ve aşağıdaki sorular aracılığıyla elde edilecek ek bilgiler çalışmaya epey yarar sağlayacaktır. Stok değerlemesi hangi yöntemle yapılmıştır? Amortismanlar hangi yöntemler kullanılarak ayrılmıştır? Oranları farklı mıdır? Yedek akçe ve ihtiyatların ayrılmasında hangi ölçülere göre hareket edilmiştir? Bu tür soruları daha da genişletmek mümkündür. Ancak analist açısından önemli olan, bağlı şirketlerin buldukları ülke şartlarını dikkate alarak değerlendirme yapabilmektir.

Bağlı şirketlerden ayrıntılı bir biçimde veri sağlanması, mali analiz için yapılan diğer düzenlemeler, konunun biçimsel yönüdür. Aslında değişik ülkelerde düzenlenen mali tabloların hangi muhasebe ilkelerine göre hazırlandığı, üzerinde durulması gereken bir konudur. Söz gelimi beş ayrı ülkedeki bağlı şirketler merkeze sabit kıymetleri için ayırdıkları amortismanları bildirdikleri zaman, analistin sözkonusu farklılıkları bilmesi gerekir. Amortisman oranları Almanya'da yönetim tarafından, İtalya'da yasalarca belirlenir. ABD'de amortisman oranlarını yönetim belirler, ancak yeminli muhasebe uzmanlarının onayı gerekmektedir³.

Amortisman örneğinde olduğu gibi değişik ülkelerdeki koşullar, bu ülkelerde faaliyet gösteren bağlı şirket raporlarının aynı temelde birleşemediği gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir durumda hesapların kıyası zorlaşacaktır.

Çok uluslu şirketler topluluğunun muhasebe verilerini belli bir temele dayandırmaları, aynı muhasebe ilkelerine bağlı kalarak raporlarını düzenlemeleri sadece bir temenni olarak kalmaktadır. Ortak bir temele dayanacak muhasebe uygulamalarında yer alabilecek hususlar ise şunlardır:

— Tüm bağlı şirketlerdeki varlıklar ve kaynakları aynı değerlendirme ölçülerine tabi olmalıdır.

— Sabit değerler için ayrılan amortismanların hesab edilmesi aynı yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmelidir.

— Kârın tanımlanması ve hesaplanması farklı olmamalıdır.

— Kullanılan bilanço ve gelir tablolarının düzenlenmesi sınıflandırılması farklı olmamalıdır.

FIYAT SEVİYESİNDEKİ DEĞİŞİKLİKLERİN YOL AÇTIĞI ZORLUKLAR

Çok uluslu şirketleri ilgilendiren muhasebe sorunlarından biri hiç kuşkusuz enflasyonun bağlı şirketler üzerindeki etkileri dolayısıyla bunların muhasebeye yansıtılmasıdır.

Fiyat seviyesindeki değişiklikler çok uluslu şirketleri iki ayrı biçimde etkilemektedir. Ana şirketin bulunduğu ülkedeki enflasyonist gelişmelerle bağlı şirketlerin buldukları ülkelerde gelişmeler. Özellikle ana şirketin A.B.D. uyruklu olduğunda en yaygın olarak kullanılan teknik; stok değerlendirme yöntemlerinden LİFO

2 Shillinglaw (1966).

3 Shillinglaw (1966).

olmaktadır. Ancak bu yöntemi kullanmakla belirli ölçüde vergi avantajı sağlandığı da iddia edilmektedir⁴

Bağlı şirketlerin buldukları ülkeler ise yöresel olarak çok farklılık göstermektedir. Güney Amerika ülkelerinde yıllardır üç rakamlı olarak ifade edilen enflasyon, kimi Ortadoğu ve Uzak Doğu ülkelerinde de belli bir tırmanış içindedir. Mali analist açısından doğru sonuçlara varılabilmesi karşılaştırılan mali tablolarda söz konusu enflasyonun dikkate alınmasıyla mümkün olabilecektir.

FARKLI PARA BİRİMLERİYLE İFADE EDİLEN HESAPLARIN YOL AÇTIĞI ZORLUKLAR

Bir mali analistin karşılaştığı bir bilançoda cari aktiflerin Türk Lirasıyla, sabit varlıkların Alman markıyla, borçların İngiliz Sterlingi, özsermayenin Amerikan Doları ile ifade edildiğini düşünelim. Çok uluslu bir şirketin işlemleri arasında farklı para birimleriyle işlem yapılmış olabilir. Ancak bu işlemler tek bir para birimiyle ifade edilmedikçe anlamlı bir muhasebe düzeninden söz etmek mümkün olamayacaktır.

Uluslararası işlerde tek bir para birimi ile ifade, önemli muhasebe konularının gözönüne alınmasını gerektirir. Muhasebe verilerinin bir para biriminden diğerine çevrilerek yeniden düzenlenmesi gerekir. Ancak bu çeviri işleminin ne zaman yapılacağı akla gelmektedir. Söz konusu çeviri muhasebe işlemlerinin oluşumu sırasında yapılırsa farklı, işlem den belli bir süre sonra yapılırsa farklı sonuçlar doğurabilir. Özellikle enflasyonun büyük oranda arttığı çevrelerde, çeviri işleminin yapıldığı zaman ayrı bir önem kazanmaktadır. Üstelik mali tabloların konsolidasyonu söz konusu olduğu zaman, ortak para birimine dönüşün zamanlaması şirket kurmaylarının vazgeçemeyecekleri bir hassasiyete sahiptir⁵.

Mali analistin bu konuda dikkat etmesi gereken husus çevirinin hangi yöntem göre yapıldığı konusudur. Çeviri işlemi ya tarihsel ya da cari kur üzerinden yapılmak gerekir.

SONUÇ

Uluslararası muhasebede hesapların kıyaslanabilirliğini sağlamak ülkelerde tek düze muhasebe ilke ve uygulamaları sonucunda gerçekleşeceğini söylemek kehanet olmasa gerekir.

Bu yönde çalışmaların varlığı muhasebeyle ilgili taraflarca bilinmektedir. Gerek ABD'de muhasebe standartlarının belirlenmesi ve geliştirilmesi doğrultusunda yapılan çalışmalar gerekse AET'nin bu yöndeki çalışmaları ve ülkelerde bu yönde atılan her adım gelecek için umut verici niteliktedir.

4 Fieldcamp (1968).

5 Mueller (1971).

KAYNAKLAR

- Fieldcamp, Dale; "International Accounting in an Inflationary Economy", The International Journal of Accounting, Sonbahar, 1965.
- Most, Kenneth S.; "How bad are European Accounts", Accountancy, Ocak, 1964.
- Mueller Gerhard; "Accounting for Multinational Companies", Cost and Management, Temmuz-Ağustos 1971.
- Shillinglaw Gordon; "International Comparability of Accounts", Accountancy, Şubat 1966.